Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Sporen van de BELGISCHE OPSTAND

1
2018

Grootscheepse renovatie in Maastricht

Hoe het stadhuis *stadhuis* bleef

FOTO TRILUX BENELUX

De afgelopen twee jaar is het stadhuis van Maastricht gerestaureerd en gerenoveerd

Maastricht sluit met tevredenheid en trots een grootscheepse renovatie van het stadhuis af. In twee jaar tijd is het 350 jaar oude rijksmonument toekomstbestendig gemaakt. Het blijft in functie, met behoud van zijn waardevolle interieur. Hoe is dat gelukt? MIEKE VAN BERS & BERNICE CRIJNS

'Het is nogal een levendige zaak op het Plein', vertelt gemeentesecretaris Piet Buijtels. 'Recent hebben we hier wielrenner Tom Dumoulin gefêteerd. En er vindt elk jaar de sleuteloverdracht plaats, met carnaval, net als de start van de wielerwedstrijd Amstel Gold Race.' Het Plein, dat is de naam van de centrale hal van het stadhuis van Maastricht. Hier ontvangt het stadsbestuur burgers en bezoekers. En dat al meer dan 350 jaar. Dat is best bijzonder. Veel gemeenten stoten juist hun oude raadhuizen af, omdat ze fuseren of omdat het pand niet meer voldoet aan de eisen van de tijd. Het stadhuis van Maastricht dateert uit 1664 en staat midden op de Markt. Bouwmeester Pieter Post ontwierp het volgens de uitgangspunten van het Hollandse classicisme. Dat zie je aan de heldere symmetrie, de zuivere proporties en de klassieke architectuur met pilaren, kroonlijsten, friezen en frontons. De hardstenen vloer en enkele schouwstukken zijn een restant van de oorspronkelijke, relatief sobere afwerking.

Het gebruik als stadhuis leidde gedurende die 350 jaar regelmatig tot aanpassingen aan het interieur. De hoofdvertrekken zijn in de eerste helft van de achttiende eeuw heringericht vanuit de toen heersende smaak, met bijvoorbeeld goudleerbehang in Chinese stijl. Het herinrichten zet zich tot op de dag van vandaag voort, zoals in de Collegekamer te zien valt aan

FOTO GEMEENTE MAASTRICHT

Op het Plein, de centrale hal van het stadhuis, overhandigt de burgemeester van Maastricht elk jaar voor enkele dagen de sleutel van de stad aan Prins Carnaval

de plafondschildering van Charles Eyck uit 1960. De plafonds, muren en vloeren vertellen zo de geschiedenis van de gebruikers van het stadhuis. De afgelopen twee jaar is het rijksmonument gerestaureerd en gerenoveerd tot een comfortabelere werkplek, met behoud van de waardevolle inrichting. Met kennis en expertise hielp de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed de gemeente om hierbij evenwichtige oplossingen te vinden.

Ongekende hoogte

In 2007 ging een ruimte in het naastgelegen nieuwe gemeentekantoor Mosae Forum als raadzaal fungeren. In het oude stadhuis wilde de gemeente de arbeidsomstandigheden verbeteren. Zo was het binnenklimaat moeilijk te beheersen. 'De temperatuur steeg vaak tot ongekende hoogte, met name aan de zonzijde', zegt wethouder John Aarts. Dat is niet wenselijk voor een historisch gebouw, want te grote schommelingen in temperatuur en relatieve vochtigheid doen hout krimpen, schilderwerk afbladderen, goudleer uitdrogen en zouten uitbloeien. De Stichting Restauratie Atelier Limburg gaf de gemeente bovendien inzicht in de technische noodzaak om het goudleerbehang in de Burgemeesterskamer te herstellen. En restauratiearchitect Maarten Fritz ontwikkelde een visie op het gebruik en het herstel van het stadhuis. Hierin stelde hij het historische ontwerp van Pieter Post centraal.

'De bevolking is zeer betrokken bij het stadhuis'

De gemeente verkende alle mogelijkheden. Van de faciliterende diensten naar het Mosae Forum verplaatsen, tot het bestuurscentrum van de bel-etage naar de tweede verdieping verhuizen. Dan kon zij de monumentale hal en de kamers eromheen representatief en museaal gebruiken, want op die manier zijn deze vertrekken optimaal te beschermen. Maar hiervoor koos Maastricht bewust niet. Wethouder Aarts licht toe waarom de gemeente hecht aan de eeuwenoude traditie van het gebruik van deze kamers door de bestuurders: 'Maastricht is na Amsterdam de gemeente met de meeste monumenten. Wij koesteren dit. Met zo veel monumenten kun je de stad niet tot museum verklaren. De bevolking is zeer betrokken bij het stadhuis. De Maastrichtenaren zijn er trots op. Met als hoogtepunt de openingsceremonie van carnaval, wanneer de burgemeester hier de sleutel van de stad aan Prins Carnaval overhandigt. Daarom moet het stadhuis het stadhuis blijven.'

Een rotte moerbalk

Aan de slag dus. Maar nog voor de werkzaamheden startten, constateerde het architectenbureau ongebruikelijke scheuren in een stucplafond uit het begin van de achttiende eeuw. De oorzaak bleek een rotte moerbalk. Het plafond hing nog net aan de plint. »

» Bij nadere inspectie kwam aan het licht dat alle balkkoppen ernstig waren aangetast door vocht. Herstelkosten: één miljoen. En iedereen negen maanden het pand uit. Toen ging de rest rollen, want als dan toch alles openligt, kun je ook de bedrading en andere zaken bij de kop pakken. De installaties waren nodig aan vervanging toe. De verwarming viel regelmatig uit, er waren levensgevaarlijke stroomkabels en de brandweer had de kroonluchters afgekeurd.
'Een goede oplossing is pas een goede oplossing als zij meerdere dingen oplost', stelt architect Fritz. 'Dat vraagt om een intelligente manier van samenwerken en dat lukt door samen te groeien en veel verhalen te vertellen. Ook aan timmerlieden en metselaars. Daarom houd ik aan het begin van een verbouwing altijd bijeenkomsten. Ik kan niet timmeren, maar ik weet wel waar ik naartoe wil. En ik wil dat zij weten wat de betekenis is van hun werk in het grotere geheel.' Het bouwbudget werd verhoogd naar vijf miljoen. En het werd veertien maanden het huis uit in plaats van negen. Dat betekende dat de sleuteloverdracht een keer niet in het stadhuis plaats kon vinden. Tot grote teleurstelling van Prins Carnaval.

Technisch hoogstandje

'Niet alleen de prijs was leidend, maar ook het plan van aanpak', vertelt Theo Timmers, projectleider van de gemeente. 'Daardoor kregen we een goede aannemer en een goede architect, mensen met verstand van zaken.' Als technisch hoogstandje zijn de moerbalken zodanig hersteld dat de waardevolle stucplafonds eronder onbeschadigd bleven. Om dit mogelijk te maken zijn alle vloeren op de eerste verdieping tijdelijk verwijderd, al het parket, het vloerhout en het spreidsel. De onderdelen zijn zorgvuldig gedocumenteerd, inclusief de opnieuw te gebruiken spijkers. Ze moesten worden opgeslagen in een geconditioneerde ruimte. Een betaalbare oplossing werd gevonden in het stadhuis zelf, op een steiger in de hal. Wethouder Aarts heeft daar respect voor: 'Ieder parketstrookje, en let wel, dat zijn er duizenden, is genummerd om op precies dezelfde plek terug te kunnen leggen. En er is niets beschadigd.' Ingenieus onopvallend zijn de nieuwe klimaatinstallaties weggewerkt, samen met andere techniek, zonder frees- of breekwerk in het zeventiende-eeuwse bouwmateriaal. De schoorsteenkanalen zijn benut om alle leidingen doorheen te voeren. In iedere ruimte was de aanpak anders. De toe- en afvoer van lucht is op verschillende manieren opgelost, bijvoorbeeld via een nep-potkachel of weggewerkt in de boezem achter een schouwstuk, dat daarvoor soms iets naar voren is verplaatst. Een schoorsteen ontbrak in de voormalige raadzaal. Op een oude foto is een boogafscheiding te zien. Die is nagebouwd om de installatie onzichtbaar in weg te werken.

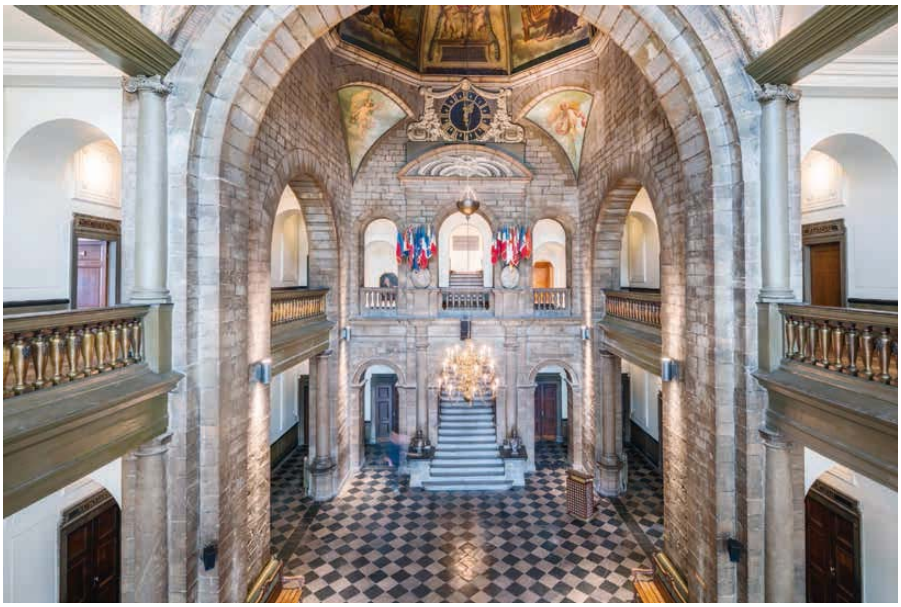

FOTO TRILUX BENELUX

Het Plein wordt na de restauratie weer als de belangrijkste ruimte van het stadhuis ervaren

'Ik zie nu dat dit gebruik ook cultureel erfgoed is'

Transparantere gevel

En er zijn meer mooie dingen gedaan. Zo is de achterzetbeglazing vervangen door dun dubbelglas van nog geen tien millimeter dikte, met een historisch uiterlijk. Dat was mogelijk door de sponningen iets uit te frezen. Het resultaat vanaf de Markt is een transparantere gevel. Om de centrale hal lichter te maken overwoog de gemeente de ouderdomspatina van de hardstenen muren te verwijderen. Een dure ingreep, die ten koste zou gaan van de samenhang met de eveneens verdonkerde vloer. In plaats daarvan is de verlichting aangepast. De dichtgezette ramen in de koepel zijn voorzien van lampen die daglicht simuleren en de lampen op de galerijen overstralen het Plein niet langer. Met als resultaat dat de hal weer als de belangrijkste ruimte wordt ervaren.
Een nieuw systeem stuurt verschillende 'lichtscenario's' aan. Als iedereen naar huis gaat, dooft niet overal het licht. De kroonluchters in de vertrekken die aan de buitengevel grenzen, gaan dan juist aan. Dat heeft een magistraal effect, vindt projectleider Timmers. 'Dus geen lelijke schijnwerpers meer. Nee, het gebouw straalt van binnenuit! En je kunt nu ook vanaf de Markt de prachtige gewelfschilderingen zien.' Ook de architect is tevreden: 'De profileringen worden niet langer tenietgedaan door schijnwerpers. De zon schijnt immers niet van onder. Het stadhuis ziet er fantastisch uit en is niet langer een boze doos. De lichtsterkte is bovendien afgestemd op de openbare verlichting en er is rekening gehouden met vleermuizen en vogels.'

Flexibele werkplekken

De begane grond is ingericht als vergadercentrum. En rondom het Plein bevinden zich nog steeds de belangrijkste ontvangst- en werkruimten van de bestuurders. De gewelfschilderingen en de schouwstukken worden momenteel gerestaureerd, net als het goudleerbehang, dat daarvoor uit de Burgemeesterskamer is gehaald. Gemeentesecretaris Buijtels vertelt dat de gemeente veel heeft aan de adviezen van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed. Hij merkt dat het altijd de eerste vraag is: wat vindt de Rijksdienst ervan? Is er nog discussie? 'Want', zegt hij, 'anders vaar ik misschien op een verkeerd kompas. Onze mensen schakelen veel met de Rijksdienst en laten zich leiden. De samenwerking resulteerde in onzichtbare installaties, behoud van historisch materiaal en behoud van functionaliteit.' Over dat laatste zegt architect Fritz: 'Ik ben er steeds meer van overtuigd geraakt dat het bestuur in zo'n museumwaardig interieur thuishoort. Want het is bijzonder hoe het stadhuis leeft bij de bevolking. Het is hun huis, met die grootse sleuteloverdracht bijvoorbeeld. Dat hoort erbij, net als de start van de Amstel Gold Race: al die harde wielrenschoenen op de 350 jaar oude hardstenen vloer... Ik zie nu dat dit gebruik ook cultureel erfgoed is. Historisch materiaal gaat altijd kapot. Onze taak is om dat te rekken. En het stadhuis van Maastricht kan nu weer een tijdlang voort.' ☒

Mieke van Bers is adviseur architectuurhistorie en Bernice Crijns is specialist kleur en schilderingen, beiden bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, m.van.bers@cultureelerfgoed.nl & b.crijns@cultureelerfgoed.nl.
In het Bonnefantenmuseum is de restauratie van de schouwstukken en het goudleer uit de Burgemeesterkamer te volgen, www.bonnefanten.nl.

FOTO KONINKLIJKE WOUDENBERG

Elk parketplankje is na het herstel van de moerbalken op exact dezelfde plek teruggelegd